

Editörden...

E. Orhan Örucü

Elektrik Mühendisi

Elektrik Mühendisliği Dergisi Yayın Kurulu Üyesi

orhan.orucu@gmail.com

CUMHURİYET'E BORCU OLANLAR, BORÇLARINI ÖDEMELİ

İçinde bulunduğumuz yıl Cumhuriyetin kuruluşun 100. yılı. Bu nedenle Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) 100. yıl için özel bir dergi sayısı çıkarmayı hedefledi. Özel sayıda, EMO ilgi alanlarına giren konularda 100 yılı değerlendiren yazılara yer verilmesi kararlaştırıldı.

Başlangıç olarak nereden nereye geldiğimizi kısaca hatırlatmakta yarar var.

1911 yılından beri coğrafyasının dört bir tarafında savaştan, emperyalist saldırılara direnmeye çalışsan ama kaybeden Osmanlı İmparatorluğu Mondros Mütarekesi ve Sevr Anlaşması ile tarihe gömüldü.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu mütarekesine ve anlaşmasına karşı çıkan asker, sivil bürokratlar tarihin en anlamlı direnişine ve "İstiklal Harbine" başladılar. Özellikle "İstiklal Harbi" ifadesini kullanmak istedim çünkü "kurtuluş savaşı" vb terimler yürütülen mücadeleyi anlatmıyor. Bu savaş emperyalizme ve yerli ortaklarına karşı bağımsızlık savaşıdır ve tüm mazlum milletlere örnek olmuştur.

Mudanya Mütarekesi ve Lozan Anlaşması ile imparatorluk ortadan kalktı ve yeni bir yönetim ortaya çıktı. Sultan iradesi veya güncel deyimle tek adam iradesi yerine cumhur iradesini ortaya koyan, kula kulluk yerine vatandaşlık anlayışını temel alan yeni bir rejim, Cumhuriyet kuruldu.

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılında ekonomik durum ne idi, mesleğimiz gereği bunu bir değerlendirmek gerekir diye düşünüyorum.

TMMOB eski başkanlarından Kaya Güvenç "Yasaların İçinden TMMOB'nin Öyküsü"¹ adlı kitabında, mühendislik mimarlık mesleklerinin uygulanması ile gelişmişlik düzeyi arasında doğrudan bir bağ olduğunu belirtirken, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında "yarı sömürgeleşmiş ve geri kalmış bir tarım toplumu" yapısı olduğuna dikkat çekiyor. Kitapta, Korkut Boratav'ın "Türkiye İktisat Tarihi" adlı eserinden yararlanılarak verilen bilgilere göre, 1926-1930 arasında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) yüzde 48.9'unu tarım, yüzde 14.4'ünü sanayi, yüzde 3.6'sını ulaştırma ve haberleşme, yüzde 33.1'ini diğer hizmetler oluşturuyor. Buna koşut olarak, toplam 13.6 milyon olan nüfusun yüzde 80.9'u tarımda, yüzde 10.2'si hizmetlerde, yüzde 8.9'u sanayide çalışıyor.²

¹ Yasaların İçinden TMMOB'nin Öyküsü, Mayıs 2006, TMMOB Yayını, S. 15

² Korkut Boratav, Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2002, 9. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, 2003

1924 yılında demir-çelik, kağıt, cam ürünleri ve şekerin tümü yurt dışından temin ediliyor. Yerli üretimin yurtiçi arzdaki payı ise, pamuklu dokumada yüzde 4, yünlü dokumada yüzde 19. Kentleşme doğal olarak çok zayıf. 1927’de en az 10 bin nüfuslu kentler, toplam nüfusun sadece yüzde 16.4’ünü barındırıyor. Okur-yazarlık oranı yüzde 11. Madencilik gelişmemiş; elektrik üretimi de 1924 yılında 45 milyon Kws kadar...³

Cumhuriyet ile birlikte demiryollarının yapımı ve işletilmesi başta olmak üzere bir dizi sanayileşme girişimi başlıyor. Ancak 1920’lerde mühendislik veya mimarlık eğitimi veren okulların sayısı gibi, bu okullardan mezun olanların sayıları da sınırlı. Bilindiği gibi, askeri mühendis okullarından sonra, devletin ihtiyaç duyduğu diğer mühendislerin eğitimi, 1884 yılında açılan Hendese-i Mülkiye Mektebi ile başlıyor. Bu okuldan 1909 yılına kadar 230 mühendis mezun oluyor. İkinci Meşrutiyetten hemen sonra, Hendese-i Mülkiye Mektebi 1909 yılında askeri yönetimden ayrılarak Mühendis Mektebi Ali’si (Mühendis Yüksek Okulu) adıyla Bayındırlık Bakanlığı’na bağlanıyor. Ülkemizin ilk sivil mühendislik okulu sayılması gereken bu okuldan, 1922 yılına kadar toplam 187 mühendis mezun oluyor.⁴

O zamanki unvanım ile Gazi Mustafa Kemal Paşa, 22 Eylül 1923’te Avusturya Gazetesi Neue Freie Presse muhabirine verdiği demeçte, 1921 Anayasası’nın ilk iki maddesini hatırlatarak “bu iki maddeyi bir kelimedede özetlemek mümkündür: Cumhuriyet” der.

1921 Anayasasının ilk maddesi nedir?

Birinci madde: “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve fülen idare etmesi esasına dayanır” demektedir.

İkinci madde de: “Yürütme ve yasama yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi’ne toplanır.

Ek olarak üçüncü maddeyi de yazalım:” Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından yönetilir ve hükümeti Büyük Millet Meclisi Hükümeti unvanını taşır.”

600 yıllık bir imparatorluğun Meşrutiyet Anayasası yerine konulan 1921 Anayasası ile sultansız ve halifesiz bir Anayasamız olur.

Mühendis Sayısı 380’den 890 Bine Çıktı

Cumhuriyet dönemine kadar ülkemizdeki mühendislik okullarından mezun olanların toplamının 417 kişi olduğu, ülkeden göç edenler ile vefat edenler çıkarıldığında bu sayının 1928 yılı itibarıyla 380’e indiği tahmin ediliyor.”

Cumhuriyetin 100. Yılında Aralık 2022 sonu itibarıyla TMMOB’ye kayıtlı odaların toplam üye sayısı 660 bin. Odalara kayıt olmayanları da hesaba katarsak yaklaşık 890 bin mühendis ve mimarımız var. 2022 yılında TMMOB’ye bağlı odalara 42 bin yeni kayıt yapılmış, 24 üye odası olan TMMOB’de temsil edilen disiplin sayısı 107.

2023 yılında yayımlanan ÖSYM ve YÖK istatistiklerinden ve kılavuzlarından yapılan derlemede; 2023-2024 öğretim yılında TMMOB alanındaki programlarda kontenjan sayısı 97 bin 275 kişi, yerleşen sayısı ise 88 bin 532 kişi olmuş. 2022-2023

³ Bu kısa özet için büyük ölçüde Korkut Boratav’ın adı geçen kitabı ile Tevfik Çavdar’ın “Türkiye Ekonomisinin Tarihi”, 1900-1960 (İnce Kitabevi Yayınları, Eylül 2003) ve Yahya S. Tezel’in “Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi” (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4. Baskı, Eylül 2000) adlı kitaplarından yararlanılmıştır.

⁴ Yasaların İçinden TMMOB’nin Öyküsü, Mayıs 2006, TMMOB Yayını, S. 16

öğretim yılında TMMOB alanındaki programlarda toplam okuyan öğrenci sayısı (173 bin 566 Kadın, 371 bin 84 Erkek) 544 bin 650 kişi. 2021-2022 öğretim yılında TMMOB alanındaki programlardan mezun olanların sayısı ise (31 bin 862 Kadın, 66 bin 9 Erkek) 97 bin 871 kişi. Bu sayılar devasa sayılar ama bu programlardan mezun olanları seferber ve istihdam edecek bir ekonomik ortam Cumhuriyetin 100. yılında ne yazık ki yok. Nitelikli üyelerimizde işsizlik ve yurtdışına kaçış açıklanamaz boyutlarda.

Prof. Dr. Bilsay Kuruç, "Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi" adlı kitabında Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ekonomik yokluklara ve bunlardan en önemlisi olan "milli ellerde sermaye birikiminin yokluğuna" dikkat çekiyor: "*M. Şeref Bey diyor ki: Bu memlekette bir vakitler şimendiferler, bankalar, ticaret, sanayi, milli şirketlerin hisse senetleri, hatta en iyi tarlalar ve şehirler dahilindeki en iyi emlak Türklerin değil ecnebinlerin elinde idi. Bu memleket, tarihinde, milli iktisat namına hiçbir mefhum (kavram) kavrayamamıştır. Milli iktisattan bahsetmek bir vakitler bir kabahat, bir vakitler de bir muammadan (bilmecedan) bahsetmek gibi bir şeydi.*"⁵

"Ümmet yurttaş, topraklar yurt oldu"

Yaşanılan sıkıntılara ancak 1954 yılında bitirilen Osmanlı'nın borçları da eklenirse genç Cumhuriyetin nasıl bir yoklukla mücadele ettiği daha net biçimde görülebilir. Serdar Şahinkaya, 7 Mart 2023 tarihli facebook paylaşımında şöyle diyor:

"1923 yılında ilan edilen Cumhuriyet, yarı sömürge bir İmparatorluğun enkazını devralmıştı. Bu enkaz özellikle iktisadi ve smaî açıdan tam bir felaketti. Ama kuzey komşu Sovyetlerin teknik, lojistik ve mali yardımlarını kendi aklının ürünü politika tedbirleriyle bir arada ele aldı, uyguladı. Hem de iki dünya savaşı arasında ve emperyalist çıkarların kesiştiği bir coğrafyada başardı. Kendi kendine yeterli bir ulus devlet inşa etti, ümmeti yurttaş ve bu toprakları yeniden yurt yaptı."

1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan 15 yıllık sürede devletçiliği temel alan politikayla en azından 3 beyaz diye nitelendirilen şeker, pamuklu bez ve un sorununu çözenin yanında, atak bir demiryolu inşası atılımıyla ülkeyi, ekonomik bir bütünlüğe kavuşturmaya gayret edildi. Bazılarınca komik ve çocuksu bulunsa da 10. Yıl Marşı dönemin ruh halini ve başarıma azmini yansıtmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında savaşın zorluklarından kaynaklanan sebeplerle yavaşlama olsa da, sanayileşmenin yanında kültürel ve sosyal oluşumlar yapılan fabrikaların ayrılmaz bir parçası oldu. Köy Enstitüleri de bu atılımın en önemli ayaklarından birisini oluşturdu.

1950, 60 ve 70'li yıllar, adına karma ekonomi denilen devlet+özel sermaye yatırımları ile devam etti.

"Onlarca yılın birikimi yok edildi"

Nihayetinde 12 Eylül 1980 faşist darbesinin ardından başlayan neoliberal politikalarla onlarca yılda yaratılan birikim yok pahasına elden çıkarıldı. Turgut Özal ile başlayan bu yağma ve talan AKP ile tavan yaptı.

Elektrik Mühendisleri Odası'nın TMMOB ilk kurulduğunda 80 üyesi vardı. Bugün üye sayısı 62 binlerde, EMO'ya üye olmayanları da eklersek yaklaşık ülkemizde 83 bin elektrik, elektronik, biyomedikal mühendisi var. Neoliberal politikalar 83 bin mühendise mesleğini yapacak, yapsa bile yaşamını sürdürecektir bir ücret vermiyor.

Mustafa Sönmez'in konu ile ilgili aydınlatıcı bir notunu paylaşmak istiyorum:

"Bunun esas temelinde ekonominin zeminindeki değişim belirleyici. Ekonominin zemininde öncelikle düşük ücret ve ranta dayalı bir yapı geçerli kılındı. Sanayileşme, tarım, üretim

⁵ Bilsay Kuruç, "Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi", Bilgi Yayinevi, S.46

ve bunun teknoloji yoğun bir biçimini yaygınlaştıran bir ekonomi yerine yukarıdan rant dağıtan bir birikim sistemi tercih edildi. Böylece rant devşiren, yağmalayan bir ekonomi modeli hâkim kılındı. Burada özellikle özelleştirmelerle gelen politikalar ve dış kaynaklar da bu modelin tamamlayıcısı oldu. Böyle olunca da ekonominin işgücü kaba bir sanayi talebinden ziyade rant-inşaat odaklı büyümenin ihtiyaçlarına göre dönüştü. Bunu tamamlayan diğer faktörler de var tabii.

Vasıfsız işgücü kullanan, çok kalifiye iş talep etmeyen sektörler üzerinden ekonomi büyürken bir yandan da ülkenin her yerinde üniversiteler açıldı. Dolayısıyla yurdun dört bir tarafına açılan üniversitelerle üniversitelerin birikimi eritildi. Sanki tüm lise mezunları yüksek öğretime erişebiliyor görüntüsü yaratıldı. Birçok taşra üniversitesinde tıp, mühendislik, mimarlık fakülteleri, teknoloji içeren bölümler açıldı. Öğrenciler yurt sathındaki bu hem devlet hem de vakıf üniversitelerine kayıt oldu. Görünüşte de yüksek eğitim diplomalı insan sayısı artmış göründü. Burada iki türlü çarpıklık var. Birincisi üniversitelerin verdiği eğitimin kalitesizliği. Diploması var ama eğitimi yok. İkincisi de bu diplomaların iş olarak karşılığı yok. Çok sayıda işsiz mimar, mühendis var ancak ekonomide bunu talep eden bir altyapı yok. Böyle olunca da hangi üniversiteden mezun olursa olsun gençler diplomalarıyla kalakaldılar. Ekonominin talep ettiği işgücü ise sürdürülen rant, inşaat, turizm odaklı. Bu sektörler ancak kendisine mezun devşirebildi. Geri kalanlar ise yoğun bir işsizlikle karşı karşıya kaldılar. Yurtdışına göç etme eğilimi arttı. Ekonominin yönelimi çarpık ve kopuk olunca, eğitim de popülist ve seçmen odaklı gelişince birbiriyile oturmayan bir durum ortaya çıktı. Ekonomi bir şey talep ederken eğitimde öğrenciler başka bir yönde ilerledi. Bunun sonucunda da ortada ekonominin talebinin çok üzerinde bir mezun kitle ortaya çıkınca da işverenler kendilerine göre en ucuz en itaatkâr olanlarını seçip kullandı, geri kalanlar da işsiz kaldı. Bu kadar ciddi iş arzı olunca da ücretler asgari seviyeye düştü.”⁶

Bu konular üzerine çokça şeyler söylenebilir ama çok uzatmadan EMO'nun ilgi alanına giren mesleki konularda Cumhuriyetin 100 yılına bir bakalım; neler olmuş, neler olmamış derleyelim istedik.

Cumhuriyetin dörtte üçü ile yaşıt EMO'da görev yapan Yönetim Kurulu Başkanlarından yazılar istedik. Bazı Başkanlarımızla söyleşi yapma, yazı isteme olanağı olmadığından EMO belgelerinden yararlandık. Başkanların şahsında EMO'da hizmeti geçenleri saygı ile selamlıyorum, kaybettiğimiz EMO emektarlarını ise sevgi, saygı ve özlemle anıyorum.

Odamız faaliyetlerine katkı veren meslektaşlarımız ve oda personelinin özverili emekleri olmasaydı bugün birçok çalışma hayata geçemezdi, iyi ki varlar, emeklerine sağlık.

Bu yazılarla Cumhuriyet tarihine EMO alanlarından bir katkı koyabildik ise ne mutlu bizlere...

Yaşadığımız politik ortama ve yapılacağı söylenen Anayasa'nın taslaklarına bakarsak 100 yılda ne kadar geriye düştüğümüze utanmalı mıyız?

100 yıllık Cumhuriyete yönelik kapsamlı eleştirilerimiz olabilir ki vardır ancak şunu unutmayalım ki bağımsız, çağdaş, demokrat, laik, sosyal, kamucu ve hukuka dayalı bir ülke, toplum yaratmanın tek koşulu da Cumhuriyettir.

Cumhuriyetimizin ikinci 100 yılında yine yapabiliriz, başarabiliriz. Önce hatırlamalı sonra adım atmamız.

⁶ “Ekonomi modeli rantıye istiyor”, Mustafa SÖNMEZ, BirGün Gazetesi Pazar Eki, 08.10.2023, www.birgun.net/makale/ekonomi-modeli-rantiye-istiyor-474328